

Rozhodnutí soudu jako zdroj oprávnění zásahu do integrity

Judicial Decision as a Source of Right to Interfere with Integrity

JUDr. Tomáš Holčapek, Ph.D., katedra občanského práva, Právnická fakulta, Univerzita Karlova

Abstract: The article is focused on the issue of interference with personal integrity of a natural person and the role of judicial consent as legal justification authorising in certain circumstances to carry out an intervention interfering with integrity. It analyses the concept of integrity and the associated ambiguities and discrepancies; it discusses whether termination of continuing influence over body or mind of a person may be considered interference with integrity. Subsequently, prerequisites for judicial decision in this respect are examined, together with relevant criteria to be followed by courts.

Key words: personal integrity – interference with integrity – judicial decision

Abstrakt: Článek se zabývá problematikou zásahů do integrity člověka a soudním přivolením coby právním důvodem opravňujícím v určitých situacích zákrok narušující integritu vykonat. Analyzuje pojetí integrity a nejasnosti či rozpory, které může přinášet, a zvažuje, zda lze za zásah do ní považovat i ukončení probíhajícího působení na tělo či mysl dotčené osoby. Posléze se zabývá předpoklady pro související soudní rozhodování a kritérii, jimiž se má řídit.

Klíčová slova: integrita – zásah do integrity – soudní rozhodnutí

ÚVOD

Občanský zákoník¹ se věnuje ochraně osobnosti člověka podrobněji a s větším důrazem než jeho předchůdce.² Je to důraz chtěný, jak vyplývá i z důvodové zprávy k němu, která proklamuje antropocentrické pojetí,³ tedy to, že se zákon snaží stavět do středu svého zájmu člověka. Samozřejmě platí, že všechny právní předpisy slouží pro usměrnění chování lidí. Zde má však jít o víc: člověk není jen adresátem normy, ale norma má být taková, aby co nejvíce usnadňovala jak soužití lidí ve společnosti, tak i úsilí každého jednotlivce o štěstí jeho vlastní i jeho blízkých.⁴

Podstatnou součástí zaměření se na člověka je respekt k jeho osobnosti coby nehmatatelnému, ovšem naprosto stěžejnímu, se samou podstatou lidství neodlučitelně spojenému statku. Česká právní nauka zastává převážně názor, že osobnost je celistvá a mnohotvárná zároveň. Její jednotlivé stránky představují spíše úhly pohledu než nějaké zcela oddělené složky.⁵

Pro snazší uchopení je ovšem obvyklé hovořit o jednotlivých dílčích osobnostních právech, která v sobě ochrana osobnosti jako celku zahrnuje. Patří mezi ně mimo jiné právo na osobní svobodu, čest, důstojnost, dobrou pověst, soukromí či tělesnou a duševní integritu. Pojem integrity je v tradici českého občanského práva i civilistické nauky přítomen.⁶ Souvisí s ústavněprávním principem nedotknutelnosti člověka⁷ a vyjadřuje, že do těla a mysli člověka není jinému dovoleno zasahovat, aniž by jej k tomu opravňoval zákonný důvod. Jinak řečeno, zásah je *a priori* nedovolený, právní důvod k němu je výjimkou z pravidla, byť v praxi velmi častou. Nejde o koncepci výjimečnou, vždyť obdobně jsou pojímána i jiná absolutní práva – například zásah do vlastnického práva je také obecně nedovolený, není-li k němu dán právní důvod.

Ochranu integrity nelze zužovat jen na problematiku zákroků v oblasti péče o zdraví. Do osobnosti člověka zasahuje kadeřnice, která ho stříhá, i protihráč ve fotbalu, který do něj při hře strčí. Zdravotnické výkony bývají ovšem typicky závažnější, s většími riziky i dalekosáhlejšími důsledky pro další život. Bývají také intimnější, zdravotnický profesionál zasahuje obvykle do soukromí člověka výrazněji anebo déle, než je tomu při jiných činnostech. Člověk také obvykle, necháme-li stranou některé výkony zejména estetické medicíny, po zdravotnických zásazích do své integrity nijak netouží. Sice s nimi třeba i souhlasí, protože je považuje za prospěšné svému zdraví, ovšem příjemné jsou jen málokomu. Právě na zdravotní péči lze často dobře demonstrovat napětí mezi různými hodnotami a

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

² Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

³ *Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. I. Obecná část* [online], s. 21. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> [cit. 2018-10-26].

⁴ Byť zákon výslovně zdůrazňuje spíše druhý, individuální rozměr (srov. například § 3 odst. 1 občanského zákoníku), aspekt harmonického soužití společnosti je v jeho ustanoveních přirozeně rovněž přítomen.

⁵ Jde o tzv. monistické chápání všeobecného osobnostního práva. Srov. KNAP, K. a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2004, s. 17.

⁶ Srov. například KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligační*. IV. doplněné vydání. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, reprint Wolters Kluwer, 2014, s. 308. Užívá se zde ve spojení „tělesná integrita“, což ovšem podstatu věci nijak zásadně nemění.

⁷ Proklamovaným mimo jiné v článku 7 Listiny základních práv a svobod, návazně též v § 91 občanského zákoníku.

zájmy, které se právo snaží řešit. Ze všech těchto důvodů se v tomto článku budeme zabývat primárně zdravotními výkony, třebaže úvahy zde vedené se nutně neomezuji jen na ně.

Jak prozrazuje název, pozornost bude zaměřena na roli soudu, kterou sehrává, má-li být založeno právo zasáhnout do integrity člověka bez jeho řádného souhlasu. Budeme se zabývat stránkou hmotněprávní, tedy za jakých okolností se soudní přivolení stává právním důvodem ospravedlňujícím určitý zákrok a jakými úvahami má soud při tom být veden. Zmíníme i rozměr procesní, neboť z praktického hlediska nestačí zákonem stanovit jen, kdy a podle čeho má soud rozhodovat, ale také, jak má rozhodování proběhnout. Pokusíme se naznačit některá úskalí, která v těchto souvislostech vyvstávají.

1. CO JE ZÁSAHEM DO INTEGRITY A CO JE NEZASAHOVÁNÍM

Všeobecné osobnostní právo v subjektivním smyslu představuje možnost člověka nakládat se svou osobností, respektive jednotlivými hodnotami tvořícími celistvost její osobnosti.⁸ Za zásah do osobnosti lze považovat, jestliže s těmito hodnotami nakládá někdo jiný než dotčený člověk sám. Součástí osobnostního práva tvoří právo na integritu, zahrnující nedotknutelnost života, zdraví, těla a mysli člověka. Působí-li na některý z těchto aspektů jiná osoba – působí-li na život člověka, na jeho zdraví, tělo anebo mysl nějaký jiný subjekt – zasahuje tím do jeho integrity. Jinou otázkou pak je, zda jde o zásah dovolený (na základě souhlasu dotčeného člověka nebo jiného zákonného důvodu) a po právu, nebo nedovolený, protiprávní.

V uvedeném smyslu lze pojem zásahu do integrity vykládat velmi široce. V obecném významu se objevuje v komentářové literatuře, například: „*Pojem zásahu do integrity je velmi široký. Zahrnuje veškeré počínání, jehož podstatným či alespoň nezanedbatelným prvkem je působení na tělo nebo psychiku člověka.*“⁹ Podobně hovoří i judikatura, když uvádí, že „*zásahem do nedotknutelnosti osoby je porušení tělesné fyzické integrity člověka, chápáno v širším smyslu, tj. jako porušení či zhoršení zdraví, jímž může být způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. poruchy psychické, ale i pouhé způsobení bolesti*“.¹⁰

Toto pojetí má své nesporné přednosti, především proto, že brání vzniku „skulin“ v ochraně osobnosti dotčeného člověka. Život přináší velmi různorodé situace a obecnost vymezení dovoluje postihnout je pokud možno všechny, aniž by na každou z nich zákonodárce musel předem pomyslet. Demokratický právní stát má zachovávat zdrženlivost, aby jednotlivci umožnil maximální osobní autonomii. „*Respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva. [...] Součástí této svobody je možnost jednotlivců činit vlastní rozhodnutí o způsobu svého života, a být tak aktivním tvůrcem své životní dráhy, neboli vytvářet si svůj životní projekt. Při respektování této*

⁸ KNAP, K. a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2004, s. 92.

⁹ HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. § 93. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 345.

¹⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 7. 2009, sp. zn. II. ÚS 2379/08.

*autonomie jednotlivců musí do určité míry platit, že každý je strůjcem svého štěstí. Stát má pouze omezenou možnost do tohoto rozhodování zasahovat a toto právo omezovat.*¹¹

Na druhou stranu lze ovšem namítnout, že tak obecné pojetí v sobě nese značnou neurčitost a vnitřní rozpory. Předně, na tělo či mysl člověka může přímo či zprostředkovaně působit nekonečné množství faktorů. Jako živé bytosti jsme v neustálém kontaktu s okolím a podněty, kterými na nás působí. V tomto smyslu bychom pak za zásah do integrity mohli považovat, když někdo dýchá vzduch ve stejné místnosti (nějakým způsobem, byť zpravidla marginálně, ovlivňuje i náš organismus) nebo když se v televizních zprávách objeví nějaká zvláště rozčilující zpráva o politickém dění (a ten, kdo ji sdělil, tím zapůsobí na naši mysl). Taková bezbřehost by v podstatě znemožňovala rozumnou právní regulaci. Reálně tedy nezbyvá než vyžadovat, aby působení na tělo či mysl druhého člověka v určité situaci bylo podstatnější, bezprostřednější, cílenější, případně konkrétnější, než je pouhé všeobecné vzájemné působení lidí na sebe vyvolávané běžným životem ve společnosti. Teprve pak lze skutečně hovořit o právně významném zásahu do integrity.

Druhý problematický aspekt tkví v tom, že vymezíme-li si zásah do integrity jako působení na život, zdraví, tělo anebo mysl člověka, směřujeme tím do jedné množiny různé kategorie. Život a zdraví jsou totiž spíše vlastnostmi, které lidský organismus v té či oné míře vykazuje. Působíme na ně skrze zásah do těla či mysli člověka. Zásah se pak může projevit změnou ve vlastnosti „život“ (například zemře-li člověk v důsledku jinou osobou způsobené dopravní nehody, která svou destruktivní silou zapůsobila na jeho organismus) či „zdraví“ (například když faul při sportovním utkání vyvolá pád hráče, jenž si přitom přetrhá vazy v kolenu, nebo když lékař podá nemocnému lék, který potlačí probíhající infekční onemocnění). Zdůrazněme slovo „může“, neboť určité vnější působení na lidský organismus se vždy střetává s jeho odolností či setrvačností a dalšími faktory, které mohou ovlivnit výsledek a vznik případné újmy na životě nebo zdraví, nebo naopak prospěchu v podobě zlepšení zdraví.

Konečně se nabízí i otázka, zda je výstižnější považovat za narušení integrity stav, kdy na tělo či mysl člověka aktuálně působí nějaký vnější vliv (zásah), takže odstranění takového působení znamená i konec zasahování do integrity, nebo spíše zda je zásahem do integrity změna ve způsobu či míře určitého vnějšího působení na tělo či mysl, takže do tohoto pojmu zahrneme i ukončení probíhajícího působení, avšak ne jeho nezměněné trvání.

Abychom ilustrovali toto zásadní rozlišení na konkrétním příkladu, představme si situaci, kdy je pacientovi v nemocnici průběžně poskytována konkrétní zdravotní péče, například jsou mu infúzí nepřetržitě podávány nějaké látky. Na počátku, kdy byla péče zahájena (infúze zavedena), se nepochybně jednalo o zásah do integrity – předtím osobnostní sféra narušena nebyla, nyní ano.¹² Poté plyne čas a péče v nezměněné podobě a míře pokračuje. Látky jsou infúzí podávány průběžně, v nezměněném dávkování. Dochází tím průběžně k pokračujícímu narušení integrity dotčeného člověka, nebo již ne?

¹¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 2078/16.

¹² Přičemž není podstatné, zda se jednalo o zásah oprávněný, jak bude pravidlem, či neoprávněný.

Lze mít za to, že ano, neboť podávané látky stále působí na organismus pacienta a ovlivňují jej. Ochrana osobnostní sféry se nevyčerpává zahájením léčby, jestliže její poskytování představuje kontinuální působení na tělo anebo mysl člověka.

Jednoho dne lékaři seznají, že další péče již není potřebná, například proto, že pacient nemoc překonal, a ukončí ji. Zasáhli tím (znovu) do integrity dotčeného člověka? Situace se komplikuje tím, že někdy nelze vést hranici mezi aktivním konáním a pasivním opomenutím čistě podle přítomnosti nebo nepřítomnosti nějakého fyzického pohybu. Ukončení péče může zahrnovat aktivní úkony zdravotnického personálu, v naznačeném příkladu třeba odstranění kanyly z pacientova těla. Přesto lze zřejmě argumentovat, že pokud takové nezbytné dílčí aktivní úkony představují menší působení na tělo člověka než do té doby poskytovaná péče (v našem příkladu je relativně rychlé a banální odstranění kanyly zřetelně méně invazivní než její průběžná přítomnost v těle pacienta a podávání infúze skrze ni), nemění to nic na charakteru ukončení péče jako celku. To zjevně směřuje k nastolení stavu, kdy na tělo a mysl dotčeného člověka již působeno nebude. Zdá se tedy přijatelné rozlišovat po linii: aktivní podávání léčivé látky je zásahem, zdržení se dalšího podávání není zásahem, třebaže pro samotný přechod do režimu zdržení se dalšího podávání látky bude v praxi medicínsky potřebné provést menší aktivní úkony (fyzické pohyby) typu odstranění kanyly a překrytí rány.

Na základě tohoto příkladu se přikláníme k názoru, že narušením integrity je trvajícím působením vnějšího vlivu a že ukončení tohoto působení (byť případně vyžadující dílčí aktivní úkony) znamená i konec narušení. Tu ovšem narážíme na specifickou a velmi citlivou otázku ukončení péče, která udržuje dotčeného člověka při životě.¹³ Jestliže si člověk další takovou péči nepřeje nebo jestliže lékaři dospějí k závěru, že je nadále bezúčelná, a dojde k jejímu ukončení: zasahuje se tím do integrity dotyčného, je-li důsledkem jeho smrt?¹⁴ Vždyť shora jsme citovali z judikatury, podle níž způsobení zhoršení zdraví (a tím spíše pak, dojde-li ke smrti dotyčného) je zásahem do fyzické integrity a nedotknutelnosti člověka. Měl-li někdo povinnost pečovat o zdraví jiného a porušil-li ji svým opomenutím, může za to být odpovědný, a to nejen v rámci soukromého práva. I nekonání tedy může být shledáno jako naplnění jednoho z předpokladů odpovědnosti, přičemž nebývá koncepčně potíž ani s dovozením příčinné souvislosti mezi takovým nekonáním a škodlivým následkem.¹⁵ Je možno obdobně tvrdit, že shodné nekonání může být zásahem do osobnosti člověka?

¹³ V souvislosti s ukončením zdravotní péče pochopitelně vzniká složitá spleť otázek nikoli jen právních, ale též etických a morálních. Je akceptovatelné nechat člověka v extrémním případě i zemřít, nelze-li mu podle názoru odborníků prostředky současné vědecké medicíny smysluplně pomoci, nebo má být jeho život uchovávan téměř za každou cenu, neboť nikdy nevíme s naprostou jistotou, zda nemůže dojít ke zlepšení jeho stavu spontánně, či zda se zítra neobjeví způsob pomoci dnes neznámý?

¹⁴ Problematice se v kontextu život udržující péče u malých dětí, které nejsou schopny projevu vlastní vůle, podrobněji věnuje článek HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. – ŠOLC, M. Odpojení dítěte od přístrojů: Na okraj případu Charlie Gard. *Právní rozhledy*. 2018, č. 3, s. 94–103.

¹⁵ Třebaže prokázání existence takové příčinné souvislosti může být podstatně těžší – srov. usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08, podle něhož je určovat v lékařských postupech jednoduchý vztah příčiny a následku samo o sobě velmi obtížné, neboť podstatou lékařství je vstupovat do řetězce příčin a následků, do procesů, které probíhají v lidském těle, a vnějším zásahem tyto procesy ovlivňovat a měnit. Prokázat, že opomenutí tvoří se škodlivým důsledkem ničím nenarušený vztah, je náročným a někdy

Zde si zřetelně nelze vystačit jen s jazykovým výkladem, neboť používané pojmy typu „zásah“ či „porušení integrity“ jsou obecné a lze jim přisuzovat různé významové odstíny. Nicméně úprava občanskoprávní odpovědnosti, včetně povinnosti k náhradě újmy, a úprava všeobecného osobnostního práva nemají totožný účel a smysl. Při posuzování, zda má někdo nahradit újmu vzniklou jinému, je podstatné, zda se dopustil něčeho, kvůli čemu si zasluhuje být zavázán vzít na sebe újmu nastalou ve sféře jiné osoby. Jinak řečeno, zda je dán dostatečný důvod přenést ztrátu (v širokém smyslu tohoto slova) jednoho člověka na někoho jiného. Nekonání může být relevantní, jestliže daný subjekt měl právní povinnost konat a nesplnil ji. Pak může být spravedlivé, aby převzal následky svého rozhodnutí¹⁶ povinnost porušit a zůstat pasivním. V ochraně osobnosti je základní myšlenka odlišná: osobnost představuje chráněnou sféru podobně jako třeba obydlí, do kterého nikdo nesmí vstupovat bez souhlasu nebo jiného řádného důvodu. Pokud host z obydlí odchází, směřuje to k nastolení stavu, kdy již není jeho přítomností narušováno. Samotný odchod bychom ale za zásah do chráněné sféry označili jen stěží.

Dospíváme tedy k dílčímu závěru, že za zásah do integrity bychom neměli považovat samotné ukončení do té doby trvajících působení na tělo či mysl dotčeného člověka, byť by k němu bylo zapotřebí dílčích aktivních úkonů. Že nejde jen o teoretickou otázku, ukážeme níže v rámci diskuse o aplikovatelnosti některých ustanovení občanského zákoníku. Případná odpovědnost za nepříznivé následky na životě či zdraví dotčeného, pokud by v důsledku ukončení zásahu (typicky v podobě zdravotní péče) nastaly, pak představuje samostatnou problematiku, která není navrhovaným výkladem pojmu zásahu do integrity nijak popřena a níže se jí podrobněji již nebudeme zabývat.

2. ÚLOHA SOUDU

Nejčastějším důvodem opravňujícím nějaký subjekt, aby zasáhl do integrity dotčeného člověka, je souhlas. Souhlas musí být informovaný, a to přinejmenším ve smyslu § 93 a 94 občanského zákoníku.¹⁷ Je-li udělen, role soudu tím samozřejmě není nijak vyloučena, neboť může být například v případě sporu povolán, aby rozhodl, zda byl souhlas udělen platně, zda byl účinně odvolán apod. Na opačném pólu stojí případy, kdy je člověk povinen strpět zásah do integrity bez ohledu na svou vůli a soud je orgánem veřejné moci, který mu takovou povinnost ukládá nebo na něm vynucuje její splnění. Příkladem může být, pokud soud uloží podstoupit vyšetření či znalecké zkoumání v rámci nějakého řízení.¹⁸ V těchto případech je přítomen specifický zájem, často veřejný, aby integrita dotčeného člověka směla být narušena i proti jeho případné vůli.

nesplnitelným úkolem. Srov. též HOLČAPEK, T. Občanskoprávní odpovědnost v medicíně a její uplatňování u českých soudů. *Právní rozhledy*. 2016, č. 9, s. 308–309.

¹⁶ I v opomenutí lze spatřovat projev vůle jednajícího. Srov. BERAN, V. § 546. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 584.

¹⁷ V podrobnostech lze odkázat na HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. § 93, a HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. § 94. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 351–352, 364–368.

¹⁸ V civilním řízení se tak může dít zejména podle § 127 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, či § 38 odst. 3 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodování ovšem nemá sloužit pro ty situace, kdy člověk nechce podstoupit nějaký doporučený, podle názoru třetích osob jemu prospěšný výkon, čímž sice sobě snad může uškodit, avšak nijak tím nenarušuje zájmy jiných a není dán dostatečný veřejný zájem na omezení jeho autonomie. V kontextu medicínských výkonů vyslovila judikatura, že „*institut svobodného a informovaného souhlasu s každým lékařským zákrokem je založen na uznání právní subjektivity každého jedince a jeho svobody rozhodovat o svém vlastním těle a podporuje autonomii jeho morální volby. To je v protikladu k paternalistickému přístupu, kdy o jednotlivci je rozhodováno někým jiným (například lékařem), byť i z dobrých pohnutek, že to je pro jeho dobro a zdraví. V konečném důsledku je to vždy pacient, jako svobodný jedinec nadaný základními právy, včetně práva na respektování své fyzické a psychické integrity, který by měl dát souhlas se zásahy do tohoto práva. Přitom je nutno akceptovat, že jiné osoby mohou i jeho rozhodnutí, například odmítne-li nezbytnou léčbu, považovat za špatné.*“¹⁹

Zbývá varianta, že dotčený člověk sám sice souhlas neudělí, ovšem zároveň ani zákrok neodmítne, zkrátka svou vůli dostatečně zřetelně nevyjádří. Příčinou může být, že toho třeba ani nebude schopen vzhledem k malé rozumové vyspělosti nebo aktuálnímu nepříznivému zdravotnímu stavu. Nepůjde přitom o žádný z případů, kdy podle zákona musí zásah do integrity strpět proti své vůli nebo kdy lze zakročit i bez souhlasu (typicky ve stavu nouze), a k dispozici nebude ani zástupný souhlas.²⁰ Jinou možností je, že se bude jednat o nesvéprávného nezletilce, který ještě není oprávněn o dané záležitosti samostatně rozhodnout, ale zároveň zákon považuje jeho vůli za natolik relevantní, že v případě konfliktu s vůlí zákonného zástupce má rozhodnout soud. Ve všech těchto scénářích může být úlohou soudu hledat a chránit zájem dotčeného člověka a podle toho rozhodnout. Soudní rozhodnutí se pak stává skutečností, na jejímž základě lze zákrok po právu vykonat.

Právní úprava občanského zákoníku obsahuje několik ustanovení, jejichž aplikace se zde nabízí, a to především § 100 až 102. Připomeňme, že první z nich se týká nezletilého, který dovršil 14 let,²¹ není plně svéprávný a vážně odporuje provedení zákroku schváleného jeho zákonným zástupcem, či si jej naopak proti vůli zákonného zástupce přeje. Obdobný princip se uplatňuje ohledně střetu vůle zletilé osoby, která není plně svéprávná, a jejího opatrovníka. Zákon opravňuje soud, aby udělením či odepřením svého souhlasu o věci rozhodl. Kritérii, podle nichž tak má učinit, se budeme zabývat níže. Ustanovení § 100 je z hlediska své hypotézy relativně srozumitelné, z praktického hlediska je ovšem velice diskutabilní, zda zákonodárce postupoval moudře, když v něm nijak nerozlišil možné zásahy do integrity z hlediska jejich závažnosti, rizik a důsledků. K soudu tak může podle textu zákona eskalovat i rodinný spor o obarvení vlasů čtrnáctiletého nezletilce na odstín, který se rodičům nelíbí, či naopak o jejich ostříhání, s nímž potomek nesouhlasí, ale rodiče na něm trvají.

¹⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.

²⁰ Tedy souhlas udělený namísto dotčeného člověka některou z osob, jimž toto oprávnění dává zákon, konkrétně § 98 občanského zákoníku či v medicínském kontextu § 34 odst. 7 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ Což je věková hranice snad převzatá z občanského zákoníku Québecu – srov. jeho články 14, 16, 17, 18 aj. Dostupné z: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/CCQ-1991> [cit 2018-10-26].

Svá úskalí má ovšem i následující § 101 občanského zákoníku, který vyžaduje přivolení soudu, má-li být zasaženo do integrity člověka neschopného úsudku (například malého dítěte, člověka v bezvědomí apod.) způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo způsobem spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život nebo zdraví, nejde-li o zákrok, jehož potřebu vyvolává akutní ohrožení života či zdraví. Jde o právní normu s potenciálně značně širokým dopadem. Nijak se totiž neomezuje jen na ty osoby neschopné úsudku, které nejsou zastoupeny či jejichž zástupce není v daném okamžiku k dispozici. Platí například i pro děti, jež mají zákonné zástupce, kteří o ně pečují a jsou s to rozhodovat o zásazích do jejich integrity. Vůli zákonných zástupců zde zákon činí irelevantní, protože bezpodmínečně vyžaduje přivolení soudu, ať by zákonný zástupce se zákrokem souhlasil, či nikoli,²² byť soud samozřejmě může vzít názor rodiče v potaz při svém rozhodování. Dalším aspektem je, že citované ustanovení se netýká pouze takových zásahů do těla či mysli, jež nejsou objektivně, zejména ze zdravotního hlediska, potřebné, nýbrž všech, tedy i žádoucí zdravotní péče (nejde-li o urgentní případ, který by byl řešen podle § 99 občanského zákoníku a přivolení soudu by nevyžadoval).²³

Lze mít za to, že praxe zejména v oboru zdravotnictví dosud plně nenaznala, jak velkou roli by zde soud měl, alespoň podle idejí občanského zákoníku, plnit. Teoreticky by například celá řada zdravotnických zákroků na dětech, s nimiž rodiče souhlasí a jež jsou medicínsky indikované, měla být schvalována soudy, neboť prakticky každá větší operace s sebou může nést vážná rizika či následky. Je notorietou, že se tak reálně neděje. Z hlediska celospolečenského je velkou otázkou, zda by vůbec bylo rozumné, aby se tak dělo. Stávající praxe může být i signálem, že tato právní norma je do té míry neodpovídající potřebám života, že ji společenské právní vědomí zatím ignoruje a postupuje podle vzorců chování zažitých před vstupem občanského zákoníku v účinnost.

V souvislosti s ustanoveními § 100 a zejména § 101 vystupuje znovu do popředí i otázka nastolená výše, tedy zda lze za zásah či zákrok, o němž se v nich hovoří, považovat i ukončení zdravotní péče. Pokud bychom dovodili, že ano, pak by soud podle předmětných ustanovení měl schvalovat nejen zahájení, respektive poskytnutí určité zdravotní služby, jež by naplňovala některou z hypotéz těchto norem, nýbrž by měl přivolat i k případnému ukončení péče. Důsledky pro aplikační praxi by byly zřejmé.

Ovšem i pokud se přikloníme ke shora preferovanému stanovisku, že ukončení péče zásahem do integrity není, stále se nabízí možnost aplikace na základě analogie podle § 10 odst. 1 občanského zákoníku. To by znamenalo dovodit, že jelikož občanský zákoník problematiku ukončení zásahu do integrity (například odpojením od život udržujících přístrojů) u osob neschopných úsudku výslovně

²² SVOBODA, K. *Nesporná řízení I*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 45-46.

²³ Ilustrativní příklad ze zdravotnictví: pacient je v bezvědomí, napojen na umělou plicní ventilaci, intubován nejprve běžnou cestou přes ústní dutinu a hrtan. Je-li umělá plicní ventilace potřebná delší dobu, doporučuje se po zhruba týdně provést tracheostomii, neboť jinak hrozí poškození hlasivek z důvodu atrofie. Nejde ovšem o nijak akutní výkon (nerozhodují hodiny ani jednotky dnů), přičemž tracheostomie je spojena s řadou nezanedbatelných rizik (poranění průdušnice nebo hrtanu, vzduchová embolie, infekce apod.). Lze uvažovat o podřazení pod hypotézu § 101 občanského zákoníku, v medicínské praxi však k zapojení soudů v těchto případech nedochází. Má být vyžadováno soudní přivolení, či se lze spokojit se zástupným souhlasem pacientových blízkých?

neupravuje, je třeba posoudit ji analogicky, jako kdyby se jednalo o zásah do integrity s trvalým, neodvratitelným a vážným následkem (v krajním případě smrtí, která předpokládá trvalost a vážnost následku naplňuje absolutně). Ukončení péče by pak bylo souladné s právem pouze, pokud by k němu soud dal souhlas. V zájmu právní jistoty by bylo plně namísto takové přivolení žádat.²⁴

Alternativním řešením je připustit, aby soud sice vedl řízení, v němž se posoudí odůvodněnost ukončení péče, avšak nejednalo by se o obligatorní přivolení ve všech případech, nýbrž o vyřešení pouze těch kauz, v nichž by došlo ke sporu. Reálně takový konflikt nastane, pokud si zákonní zástupci budou přát pokračování určité péče, ale lékaři ji budou považovat za neúčelnou a pacienti neprospívající, nebo naopak lékaři budou ochotni v péči pokračovat, ale zákonní zástupci (respektive opatrovník) budou chtít dle nich beznadějný stav uzavřít a převést pacienta na jinou, zpravidla paliativní péči. Obecně je myslitelné řešit tento názorový rozpor v nesporném i sporném řízení, přičemž obě varianty mohou mít své přednosti.²⁵ Stávající právní úprava na to jasnou odpověď nedává, přičemž vedle poměrně strohé normy obsažené v § 101, případně § 102 občanského zákoníku stojí jen obdobně kusá procesní úprava v § 65 zákona o zvláštních řízeních soudních.²⁶

3. KRITÉRIA PRO ROZHODNUTÍ O PŘIVOLENÍ K ZÁSAHU

Ustanovení § 102 občanského zákoníku vytyčuje soudu pro rozhodování, zda přivolí k zásahu do integrity dotčeného člověka, jen poměrně obecná vodítka. Přivolit má, je-li zákrok člověku podle rozumného uvážení ku prospěchu, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho osobnosti. Povinnost zhlédnutí má rozměr spíše procesní – ukládá soudu, aby v rámci řízení tento konkrétní úkon neopomněl. Cílem je, aby soud čerpal poznatky o dotčené osobě pokud možno bezprostředně. Bude-li dotčený schopen se k věci vyjádřit, musí mu k tomu soud dát prostor a vzít jeho vyjádření v úvahu. Jinak by ostatně nebylo možno hovořit o plném uznávání osobnosti člověka.

Je pozoruhodné, že zákon, ač jinak zjevně inspirován mimo jiné občanským zákoníkem Québecu, nepřevzal pravidlo obsažené v jeho článku 23, podle něhož je soud povinen opatřit si při rozhodování stanovisko odborníků,²⁷ zákonných zástupců, opatrovníka a případně opatrovnické rady a může si je vyžádat i od dalších osob, které mají zvláštní zájem o dotčeného člověka. Vyšel zřejmě z předpokladu, že postačují obecná pravidla soudního řízení a že v reálné situaci tyto podklady velmi pravděpodobně

²⁴ Je ovšem otázkou, zda jsou soudy ochotny na sebe břemeno takového rozhodování o dalším žití nebo nežití člověka vzít. Srov. též HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. – ŠOLC, M. Odpojení dítěte od přístrojů: Na okraj případu Charlie Gard. *Právní rozhledy*. 2018, č. 3, s. 100–101, či HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. Odpojení od přístrojů. In: ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 575–576.

²⁵ Podrobněji HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. – ŠOLC, M. Odpojení dítěte od přístrojů: Na okraj případu Charlie Gard. *Právní rozhledy*. 2018, č. 3, s. 100–102.

²⁶ Která neříká téměř nic, neboť se zabývá pouze místní příslušností. Nedostatečnost úpravy kritizuje například SVOBODA, K. *Nesporná řízení I*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 67–70, či KOKEŠ, M. § 65. In: MACKOVÁ, A. – MUZIKÁŘ, L. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016, s. 127–132.

²⁷ K řádnému posouzení mohou někdy být odborné znalosti velmi potřebné. Srov. též DOLEŽAL, T. § 102. In: MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 602.

budou shromážděny, což je ostatně důležité i z hlediska naplnění očekávání kladených článkem 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.²⁸

Jestliže lze očekávat, že neschopnost úsudku dotčeného člověka v dohledné době pomine, zohlední soud při svém rozhodování nepochybně i to, zda je zvažovaný zásah do integrity schopný odkladu. Pokud ano, může být nejvhodnějším řešením vyčkat, až o zásahu bude moci rozhodnout člověk sám.²⁹ Pouhá neurčitá naděje na možné budoucí zlepšení stavu tu ovšem nestačí.

Za nejsložitější aspekt rozhodování soudu považujeme posouzení, co je podle rozumného uvážení k prospěchu dotčeného člověka. Je zřejmé, že stanovit nějaké univerzální pravidlo je zde vzhledem k mnohotvárnosti životních příběhů velmi obtížné. Nicméně při absenci jasného zákonného pravidla bude především věcí judikatury vyřešit, zda má soud primárně uvažovat, jak by se rozhodl samotný dotčený člověk, pokud by k tomu měl příležitost (a pak lze například v případě dospělého člověka nacházejícího se momentálně v kómatu vést dokazování o tom, jaké názory předtím ve svém životě projevoval ve vztahu k situacím jiných lidí podobným té, v níž se pak sám ocitl), nebo zda se má pokoušet hledat nějaký objektivní nejlepší zájem (do jehož určení se ovšem může promítat podvědomý názor soudce, jak by se mělo postupovat, kdyby se v podobné situaci ocitl právě on osobně). Princip plného uznávání osobnosti by naznačoval jít spíše první, subjektivní cestou, na druhou stranu ale kritérium prospěchu podle rozumného uvážení vyznívá spíše jako objektivně míněné.

ZÁVĚR

Problematika soudního přivolení k zásahu do integrity je velice široká, neboť umožňuje rozvíjet diskusi o významu samotného pojmu zásahu, o jeho chápání v kontextu závažných, typicky zdravotnických, zákroků, nebo naopak všemožných variací běžného života (služeb osobní povahy, sportu, her, tance, sexuálních aktivit apod.). Jedná-li se o zásah spojený s nebezpečím či vážnými dopady na dotčeného člověka, usiluje zákonodárce o ochranu těch, kdo se nejsou s to chránit dostatečně sami, ať již pro nedostatečnost věku, duševní poruchu či jinou příčinu.

Ze shora uvedených úvah plyne, že platná česká právní úprava vykazuje řadu úskalí jak v hmotněprávním, tak procesním aspektu. Při striktním výkladu občanského zákoníku by role soudů při přivolování k zákrokům narušujícím integritu měla být v praxi mnohem větší než doposud, je však sporné, zda se jedná o chtěné a vhodné řešení. Pro právní jistotu by bylo přínosem, pokud by bylo možné jednoznačněji řešit sice specifické, ovšem velice citlivé případy ukončení zdravotní péče, k čemuž by napomohlo i přesnější a podrobnější uchopení v procesním právu, podle něhož soudy postupují. A konečně, za vyřešenou nelze považovat ani otázku kritérií, jež má soud při svém rozhodování aplikovat, zejména co se týče hlediska prospěchu dotčené osoby. Jde totiž logicky o pojem značně obecný, který vyžaduje podrobnější rozpracování a samozřejmě též pečlivé posuzování v konkrétních okolnostech.

²⁸ Jak jej vyložil Evropský soud pro lidská práva v rozhodnutí ze dne 5. 6. 2015, stížnost č. 46043/14, *Lambert a další v. Francie*, odst. 143.

²⁹ SVOBODA, K. *Nesporná řízení I*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 42.

Tento článek je přepracovanou verzí textu zařazeného do sborníku příspěvků ze setkání kateder občanského práva právnických fakult ve Slovenské republice a České republice v Banské Štiavnici 5.–6. 10. 2017.

REFERENČNÍ SEZNAM:

Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. I. Obecná část [online]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf> [cit. 2018-10-26].

HOLČAPEK, T. Občanskoprávní odpovědnost v medicíně a její uplatňování u českých soudů. *Právní rozhledy*. 2016, č. 9, s. 305–311.

HOLČAPEK, T. – ŠUSTEK, P. – ŠOLC, M. Odpojení dítěte od přístrojů: Na okraj případu Charlie Gard. *Právní rozhledy*. 2018, č. 3, s. 94–103.

KNAP, K. a kol. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2004, 435 s. ISBN 80-7201-484-6.

KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligační*. IV. doplněné vydání. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, reprint Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-410-1.

MACKOVÁ, A. – MUZIKÁŘ, L. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016, 858 s. ISBN 978-80-7502-122-9.

MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 7. 2009, sp. zn. II. ÚS 2379/08.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 1. 2017, sp. zn. I. ÚS 2078/16.

Občanský zákoník Québecu [online]. Dostupné z: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/CCQ-1991> [cit. 2018-10-26].

PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3081 s. ISBN 978-80-7400-653-1.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 6. 2015, stížnost č. 46043/14, *Lambert a další v. Francie*.

SVOBODA, K. *Nesporná řízení I*. Praha: C. H. Beck, 2015, 296 s. ISBN 978-80-7400-563-3.

ŠUSTEK, P. – HOLČAPEK, T. a kol. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 852 s. ISBN 978-80-7552-321-1.

ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1736 s. ISBN 978-80-7478-370-8.

Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08.